

Ганна Чепурда
(Черкаси, Україна)

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОСМУГ В УКРАЇНІ ЗА ПЛАНОМ Т.Д. ЛИСЕНКА

У повоєнний період радянська влада вдалася до рішучих кроків, розробивши «Великий план перетворення природи», значна увага у якому приділялася створенню системи полезахисних лісосмуг.

Наприкінці 1940-х років у багатьох українських господарствах не вистачало посадкового матеріалу. Часто лісосмуги саджали з порід, що не відповідали місцевим ґрунтово-кліматичним умовам. Для створення лісосмуг у степовій зоні жолуді завозили із заболочених поліських дібров, хоча було відомо, що по напрямку з півночі на південь насіння можна перевозити на відстань до 300 км. До того ж було відомо, що жолуді дуба чи насіння інших порід, заготовлене у вологих умовах, не можна переносити на сухі ґрунти. Однак ці елементарні правила тоді ігнорувалися [1, 486].

У 1950 р. колгоспи і радгоспи тодішньої радянської України одержали з Москви розпорядження, згідно з яким площа міжсмужних полів повинна бути не більшою 100 га. У південних районах України при такому розміщенні лісосмуг не могло бути й мови про ефективний захист ланів. По всій території України, незалежно від ґрунтово-кліматичних умов застосовувався гніздовий спосіб створення лісосмуг, запропонований так званим «народним академіком» Трохимом Денисовичем Лисенком. Наприклад, у 1951 р. планом було передбачено закласти 80 тис. га полезахисних лісових полос, з них 60 тис. га мали здійснюватись гніздовим способом. Цей план був навіть перевиконаний: всього було висаджено 97,2 тис. га, з них гніздовим способом на 74,4 тис. га, був здійснений посів жолудя навесні, а вже восени колгоспи провинні були здійснити луцення та

оранку ґрунтів на всіх широких міжряддях [2, 174]. Проте цей спосіб не міг гарантувати бажаного результату.

Т.Д. Лисенко рекомендував вирощувати лісосмуги без догляду разом з зерновими сільськогосподарськими культурами і без спеціального обробітку ґрунту. Рекомендації Т.Д. Лисенка, затверджені урядом, були для всіх виконавців обов'язковими. Держплан СРСР та Міністерство фінансів не виділяли коштів на обробіток ґрунтів і догляд за лісосмугами, а це й призводило до їхньої загибелі [3, 135].

У листопаді 1950 р. після детального обстеження полезахисних лісосмуг у Москві зібрали нараду по степовому лісорозведенню. В ній взяли участь 500 виробничників та науковців. Більшість виступаючих переконливо доводили, що створювати лісосмуги так, як рекомендував Лисенко, недоцільно. Проте деякі вчені вважали, що схема гніздового способу створення лісосмуг найбільш прогресивна і революційна, бо побудована на марксистсько-ленінському вченні і передовій мічурінській агробіології, радянському дарвінізмі. Революційним називалося те, що боротьба зі злісними ворогами молодого лісу – бур'янами – передавалася на милість природи і молодим насадженням у цьому повинна допомагати пшениця. Радянські вчені, зокрема академік М.Б. Мітін, замість того, щоб розвінчати лисенківську псевдонауку і його рекомендації, почали пристосовувати відомі положення матеріалістичної діалектики до «мічурінсько-лисєнківського вчення», обґрунтувавши його висновки і рекомендації [3, 136].

Т.Д. Лисенко пропонував вирощувати дуб гніздами з розміщенням 5х3м і без догляду та під покровом зернових сільськогосподарських культур. По центру широких міжрядь Лисенко запропонував саджати 1 ряд супутніх порід, а на відстані 0,9 – 1,05 м від нього з обох боків саджати по 1 ряду акації. Проте при такій ширині міжрядь будь-яка механізація лісокультурних робіт неможлива. Тривалий досвід свідчив, що ефективними можуть бути продувні та ажурні лісосмуги, які забезпечують рівномірний розподіл снігу на полях і найкраще виконують екологічні функції. Лісосмуги, вирощувані за

способом Т.Д. Лисенка, могли бути лише щільними. В них і біля них накопичувалися кучугури снігу, а на середній частині поля його майже не було або воно було зовсім голе. Кучугури снігу біля лісосмуг весною танули дуже довго і затримували проведення польових робіт. Інструкція Лисенка мала багато інших неграмотних рекомендацій, але вона була затверджена урядовими органами і стала обов'язковою для всіх лісників і лісомеліораторів. Вони знали, що за Лисенком стоїть Сталін і погодились з його інструкцією, за винятком професора Б.Й. Логгінова, лісівника І.С. Лотоцького, міністра лісового господарства України А.Г. Солдатова. Б.Й. Логгінов звернувся в ЦК ВКП(б) з доповідною запискою «Про поліпшення способу гніздового посіву полезахисних смуг». У ній обґрунтовано доводилося, що інструкція Т.Д. Лисенка ігнорує досягнення науки і передового досвіду і завдає колосальної шкоди виробництву. Ця записка розглядалася в сільгоспвідділі ЦК ВКП(б) з участю зацікавлених міністерств і відомств. Присутні на засіданні вчені і виробничники підтримали Лисенка і вирішили розіслати доповідну записку Б.Й. Логгінова членам науково-технічної ради Головного управління полезахисного лісорозведення при Раді Міністрів СРСР. 16 травня 1950 р. відбулося засідання цієї ради, на якій обговорювалася доповідна записка Б.Й. Логгінова, але ніхто з присутніх його не підтримав, а в пресі почали викривлювати його наукові погляди [3, 137].

Колегія Міністерства лісового господарства УРСР у 1951 р. створила комісію з учених і виробничників, яка обстежила полезахисні лісові смуги України і встановила, що дуби під покривом зернових культур без догляду ростуть дуже погано, в більшості випадків гинуть. Розглянувши матеріали роботи комісії, колегія Мінлісгоспу УРСР дійшла висновку, що рекомендації Лисенка мають антинауковий характер і приносять колосальну шкоду. Колегія запропонувала підлеглим підприємствам створювати лісосмуги та інші лісонасадження рядовим способом. Це рішення викликало в партійних, урядових, особливо у наукових колах, де всі посадки займали прихильники Лисенка, велике незадоволення [3, 137].

Більша частина лісосмуг, закладених за способом Т.Д. Лисенка, загинула. Замість того, щоб зробити висновки і переорієнтуватися на перевірену практикою технологію лісовирощування, відповідні відомства та органи влади почали дискредитувати саму ідею полезахисного лісорозведення, говорилося, що воно нібито немає особливого значення і не заслуговує на увагу, яку йому приділяло.

Література:

1. Вакулюк П.Г. Нариси з історії лісів України / П.Г. Вакулюк. – Ф. : Поліфраст, 2000. – 624 с.
2. Довідки про передачу лісів колгоспам // Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 80, спр. 944. – Арк. 41.
3. Вакулюк П.Г. Лісовідновлення та лісорозведення в Україні / П.Г. Вакулюк, В.Л. Самоплавський. – Х. : Прапор, 2006. – 384 с.